

некрополей Керкінітиди та Херсонеса у III—II ст. до н. е. На його думку, у другій половині II ст. до н. е. частина населення Керкінітиди переселяється до Херсонеса, про що свідчать матеріали могильників. В. В. Анохін (Сімферополь) в повідомленні «До хронології залишків будівництва західного району Керкінітиди» навів результати археологічних спостережень в процесі будівельних робіт в Євпаторії. Вони показали, що в середині IV ст. до н. е. оборонна стіна міста була перенесена на схід від побудованої вперше. Автор гадає, що перенесення стіни пов'язане з підвищенням рівня води в лимані. Двом типам монет автономного чекана Керкінітиди присвятив свій виступ В. І. Павленков (Євпаторія). На його думку прототипом для першого випуску (345—339 рр. до н. е.) слугували монети Атея, а для другого (рубж IV—III ст. до н. е.) — використовувалось зображення скіфського божества або героя.

З результатами дослідження Кульчукського городища в Північно-Західному Криму ознайомив А. С. Голенцов (Москва), а з розташованим там же поселенням «Маслини» — В. О. Латишева (Харків).

В повідомленні Є. Я. Туровського (Севастополь) були викладені попередні висновки дослідження садиби наділу 46 хори Херсонеса на Гераклейському півострові. Встановлено, що садиба виникла в останній треті IV ст. до н. е., а наприкінці першої третини III ст. до н. е. залишена мешканцями. Її інвентар та черепиця покриті були вивезені, а кладка із рустованих блоків розібрана і перевезена в Херсо-

нес для кріплення оборонних стін міста. З новими матеріалами із розкопок пізньоантичного могильника Бельбек IV з околиці м. Севастополя ознайомила І. І. Гуцйна (Москва). Результати вивчення деяких свинцевих важелів знайдених при розкопках поселення «Маслини» доповів К. В. Таденев (Харків).

В доповіді Є. Я. Рогова (Ленінград) співставлялись матеріали некрополя Херсонеса та поселення Панське I в Північно-Західному Криму. Поховання некрополя Панське I розпадається на три хронологічні пласти. Перший — з рубежу V—IV ст. до н. е. до середини другої чверті IV ст. до н. е., третій — остання чверть IV — поч. III ст. до н. е. Поховання перших двох періодів різняться від херсонеського некрополя, а в похованнях третього періоду можна прослідкувати зв'язок з похованням херсонеського некрополя.

У повідомленні О. Я. Савелі (Севастополь) ще раз прозвучала висловлена раніше думка про те, що до земельних володінь елліністичного Херсонеса крім Гераклейського півострова входили території Інкерманської та Балаклавської долин, Північної сторони Севастополя, включаючи і низовини річки Бельбек.

Для учасників конференції були організовані екскурсії на пам'ятки Херсонеса та Гераклейського півострова з демонстрацією результатів розкопок останніх років. В процесі обговорення високу оцінку конференції одержали перспективний проект архітектурної реконструкції території заповідника, реалізація якого розрахована на тривалий час.

Історія та археологія Нижнього Подунав'я

С. Б. Буйських, О. В. Гудкова

2—4 листопада 1989 р. в м. Рені Одеської області відбувалася науково-практична конференція «Історія та археологія Нижнього Подунав'я», присвячена пам'яті уродженця цього придунайського міста професора Арістіда Івановича Доватура (1897—1982).

А. І. Доватур — славнозвісний вчений-антикознавець, автор понад 130 друкованих праць, редактор багатьох видань. Його перу належать такі відомі монографії як

«Повествовательный и научный стиль Геродота» (1957), «Политика и Политин Аристотеля» (1965), «Рабство в Аттике в VI—V вв. до н. э.» (1980) і остання, вже посмертна — «Феогирид и его время» (1989). За його енергійною участю як ініціатора, автора і редактора вийшли друком такі ґрунтовні вітчизняні дослідження як «Корпус боспорских надписей» (1965) і «Народы нашей страны в «Истории» Геродота» у серії «Древнейшие источники по

історії народів СРСР» (1982). Він широко відомий також своїми перекладами з давньогрецької, латини та інших стародавніх мов (зокрема з Ахілла Татія, Геліодора, Платона, Арістотеля, Геродота). А. І. Доватур заснував школу філологів та істориків-класиків, що налічує десятки й сотні його послідовників як у нашій країні, так і за рубезжем.

Вшановуючи пам'ять вчителя, учні А. І. Доватура працюють, зокрема над підготовкою до друку його наукової спадщини, усвідомлюють його роль у вітчизняному антикознавстві¹, проводять наукові сесії, присвячені пам'яті вченого². Дуже відродно, що фундаторами чергових доватурівських читань стали його земляки. Конференцію підготували і провели: Одеське обласне управління та Ренійський райвідділ народної освіти, Одеська та Ренійська організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Одеська обласна станція юних туристів, охоронна археологічна експедиція управління культури Одеського облвиконкому та Ренійський РК КП України.

До конференції були видрукувані афіша, програма та тези доповідей. Збірник тез доповідей³ складається із 74 публікацій 81 автора з Рені, Ізмаїла, Білгород-Дністровського, Одеси, Кишенева, Києва, Запоріжжя, Сімферополя, Ленінграда, Москви та Варни.

На пленарному засіданні виступили — Н. Л. Вербецький — перший секретар Ренійського РК КП України, Л. Ф. Стулій — секретар Ренійського РК КП України, Е. Д. Ларіонова — зав. Ренійським райвно, М. К. Салабаш — місцевий краєзнавець, В. М. Кожокару — керівник історико-краєзнавчої роботи Ренійського палацу піонерів, С. Б. Буйських — старший науковий співробітник Інституту археології АН УРСР. Своїми спогадами з учасниками конференції поділилися І. М. Остроумова — внучата племінниця А. І. Доватура,

М. А. Петрова — донька видатного астронома і астрофізика А. Н. Дейча (1900—1986), двоюрідного брата А. І. Доватура, який також народився у Рені. З прекрасними словами про А. І. Доватура — вченого і людину — звернулись до присутніх його учні — доцент Сімферопольського держуніверситету Н. Х. Кєрасіді та доцент Одеського держуніверситету А. В. Павленко.

Після пленарного засідання відбулося урочисте відкриття меморіальної дошки на будинку, де народилися два видатних вчених — А. І. Доватур та А. Н. Дейч. На конференції працювали 5 секцій. Археологічна тематика та деякі питання стародавньої історії розглядалися на двох секціях — «Пам'ятки археології від кам'яного віку до початку нашої ери» і «Давньоримські та середньовічні пам'ятки історії та археології». Загалом на секціях прочитано 16 доповідей.

Перша з них відкрилась доповіддю С. Б. Охотнікова (Одеса), який підсумував результати розкопок та підводних робіт на острові Зміїний (Лєвка) та в його акваторії, де за античних часів містилося відоме в усьому еллінському світі святилище Ахілла. Роботи одеських археологів та аквалангістів у 1988—1989 рр. значно доповнили уявлення про цю унікальну пам'ятку. Автор відзначив важливість знахідок фрагментів архітектурних (мармурових та теракотових) деталей та близько 30 графіті, більшість із яких присвячено Ахіллу.

Доповідь Ф. В. Шелова-Коведєєва (Москва) було присвячено інтерпретації нової епіграфічної пам'ятки античного Херсонеса. Аналіз 8 рядків напису, що збереглися на фрагменті мармурової стели, навів автора до висновку, що це фрагмент списку херсонеських магістратів кінця I — початку II ст. н. е.

Великий інтерес викликала доповідь І. В. Бруяко, В. А. Карпова, В. Г. Петренка (Одеса) «Про ритм палеогеографічних коливань і зміну культурних груп у Північно-Західному Причорномор'ї». Евстатична схема, забезпечена близько 150-ма радіовуглецевими датами, дала авторам можливість розробити три палеогеографічні карти послідовних переміщень прибережної смуги Північно-Західного Причорномор'я (від 19—17 тис. років тому до середини I тис. нашої ери) і пов'язати зміну стародавніх культурних (археологічних) груп у регіоні з фазами кліматичного ритму.

Три доповіді були присвячені античним пам'яткам Нижнього Побужжя. Підсумки

¹ Див.: Шишова И. А. А. И. Доватур и источниковедение античности // Вспомогательные исторические дисциплины. — 1984. — Т. 14. — С. 300—303; А. И. Доватур как исследователь раннереческой элгии // (Предисловие к книге). — М., 1989. — С. 3—7. А. И. Доватур. Феогнид и его время. — М., 1989. — С. 3—7.

² Левинская И. А. I и II Доватуровские чтения в Ленинградском отделении института истории СССР АН СССР // ВДИ. — 1986. — № 2. — С. 213—217.

³ История и археология Нижнего Подунавья (чтения памяти профессора А. И. Доватура) // Тезисы докладов научно-практического семинара. — Рени, 1989. — 159 с.

досліджень давньогрецького поселення на о. Березань загоном Ольвійської експедиції ЛВІА АН СРСР у 1986—1987 рр. розглянув В. А. Горончаровський (Ленінград). Він відзначив, що на південно-західній ділянці (розкоп А) виявлено будівельні залишки середини VI—початку V ст. до н. е., у тому числі дві напівземлянки та рештки кам'яного цоколя наземної будівлі. На північно-західній ділянці (розкоп Б), вперше відкрито наземну будівлю II—III ст. н. е. з кам'яними стінами.

У співдовіді К. К. Марченка та Є. Я. Рогова (Ленінград) «Сільські поселення Нижнього Побужжя в класичний період» справедливо наголошувалося, що порівняно з поселеннями інших хронологічних етапів існування ольвійської сільської округи, зазначені вивчено не досить. На ґрунті знавства матеріалів розкопок поселення Козирка-12, що досліджувалося Нижньобузькою експедицією ЛВІА АН СРСР, з іншими пам'ятками, автори ставлять питання про існування розбіжностей структурного, функціонального і навіть культурного характеру між поселеннями кінця V—середини IV ст. до н. е.

Доповідь С. Б. Буйських (Київ) було присвячено незвичним для ольвійського регіону укріпленням I—II ст. н. е.—Дідова хата-3 та Дар'ївка. Планування та структура укріплень і конструкція фортифікаційних споруд, що знаходять аналогії в земляних кастелях Нижньо-Дунайського лімеса, а також застосування при їх будівництві стандартів римських лінійних мір і характер культурних решток дозволили авторів кваліфікувати їх як римські військові табори. На думку доповідача, вони могли входити до системи форпостів, що розташовані вздовж сухопутного шляху з Мезії та Таврики.

Ю. О. Шилов (Київ) доповів про дослідження в 1986—1987 рр. керованою ним експедицією ІА АН УРСР шести стародавніх святилищ поблизу сіл Новосільське та Плавні Ренійського району: ямне (I), культури багатоваликів кераміки (II), гето-дакійське (III), скіфське (IV), дакійське або сарматське (V—VI). За автором, усі ці святилища—свідчення усталеної культурної традиції, що існувала з середини III—до кінця I тис. до н. е., завдяки співіснуванню прийдешніх племен і залишків попереднього населення.

У доповіді О. А. Усатої (Кишинів) йшлося про поховальний обряд Балкано-Дністровського регіону у I тис. до н. е. Аналіз нових пам'яток різних культурно-хронологічних груп: типу Кишинів-Корлетень, Садарна-Солончени, Басараб-Шолданешть і

пам'яток гетської культури засвідчив, що суттєвих розбіжностей у поховальному обряді населення регіону упродовж I тис. до н. е. не простежується. Ті ж особливості, що простежуються, пов'язані в основному з еволюцією не тільки самого обряду, але й усього північнофракійського суспільства.

У спільній доповіді Є. В. Ярового та С. М. Агульникова (Кишинів) підведено підсумки археологічних досліджень у зоні новобудов Молдавії за останні роки. Детально охарактеризовані кургани та їх групи, що містили катакомбні поховання, поховання культури багатоваликів кераміки, скіфські, сарматські, пізньокочівницькі, а також могильники черняхівської культури. Окремо відзначено два кургани, що правили за сарматські святилища.

Робота секції «Давньоримські та середньовічні пам'ятки Історії та археології» відкрилася доповіддю Н. Х. Керасіди (Сімферополь)—«Про вигнання в стародавньому Римі». В ній на прикладах Ціцерона, Овідія та Сенеки вигнання розглядається як метод політичної боротьби. Найбільший інтерес викликали два аспекти проблеми: етико-психологічний (становище високоосвіченого вигнанця в чужому йому середовищі) та історіографічний (достовірність свідчень Овідія і можливість їх використання як історичного джерела). В дискусії за доповіддю обговорювався також вплив вигнання на творчий потенціал особистості (вченого, письменника, політичного діяча та ін.) не тільки в античній, але й сучасній історії.

Доповідь О. В. Гудкової (Одеса) «Про вивчення римських пам'яток Буджака» звернула увагу слухачів на те, що ці пам'ятки, за винятком Тіри і Орловки, практично не вивчаються, хоч без цього реконструювати історичний розвиток регіону за римської доби неможливо. Було обговорено проблему датування Нижнього Траянова валу у зв'язку із відкриттям під його насипом в Болградському районі залишків слов'янського поселення. Викликав зацікавлення факт існування поблизу с. Новосільське римського форпосту, пов'язаного з охороною воєнного шляху. Розглядалася можливість розміщення давньої переправи через Дунай не біля Орловки, а дещо нижче за течією.

Доповідь Т. В. Морозової (Одеса) «Кільця з виступами і підвіски «мікрокосмос» у похованнях перших століть н. е. Північного Причорномор'я» зацікавила новим осмисленням відомих ритуальних речей. Підтримано закономірність спроби автора пов'язати ці речі з індо-іранською міфологією.

З великим інтересом було сприйнято доповідь О. В. Симоненка (Київ) «Фарзой, Інісмей та аорси». Доповідач на конкретному археологічному матеріалі простежив рух аорсів на захід, у Подністров'я, реконструюючи окремі епізоди з їхньої історії. На підставі поширення родових тамг Фарзоя та Інісмея останні розглядаються автором як вірогідні вожді аорсів. Досить обгрунтовано автор пов'язав поховання кінця I ст. н. е. поблизу с. Пороги на Дністрі з Інісмеєм. Обговорювалася можливість зв'язку інших сарматських пам'яток з аорсами.

З сарматською проблематикою частково пов'язана й доповідь О. О. Росохацького (Одеса) «До вивчення могильників і поховального обряду племен черняхівської культури Буджаського степу». Йшлося про могильник поблизу с. Біленьке, в катакомбних похованнях якого збереглися традиції сарматського поховального обряду. Привернув увагу факт багатства поховального інвентаря в цьому могильнику, де понад половина виробів — із золота та срібла. Це підкреслює особливий соціальний статус похованих. Автор припустив, що сармато-алани могли здійснювати політичне керівництво черняхівським суспільством регіону.

За бажанням учасників секції тут було повторено названу вище доповідь С. Б. Буйських. В дискусії обговорювалося питання про те, тимчасово чи постійно використовувалися римські військові табори у Північному Причорномор'ї. Доповідь Н. Д. Руссева (Кишинів) «Матеріали грошового обігу XIII—XIV ст. і золотоординське панування на Нижньому Дунаї» пропонувала нове тлумачення гібридних монет, що поєднують східні та західні риси. Їх карбували в Ісацкі та Кілії для місцевих потреб. Ця нумізматична серія одержала в доповіді історичну прив'язку.

Ще більш пізню сторінку в середньовічній історії пониззя Дунаю відображено в доповіді В. М. Кожокару (Рені) та Є. Ю. Новицького (Одеса) «Деякі зауваження про розташування села Рошкань». Співставляючи результати розкопок в урвищі «Валя Петрей» поблизу с. Новосільське з аналізом писемних джерел, автори ідентифікували пам'ятку з селом Рошкань, відомим у зв'язку з воєнними подіями в регіоні у другій половині XV ст. Таким чином, вивчення історії Подунав'я і в цей час виходить на використання археологічних джерел.

На заключному пленарному засіданні було заслухано звіти керівників секцій та затверджено практичні рекомендації конфе-

ренції. В них, зокрема підкреслювалася необхідність створення Асоціації вчених, які вивчають проблеми археології та давньої історії Південно-Західної частини СРСР та суміжних територій і організації історико-меморіального музею видатних вчених — професора Ленінградського університету А. І. Доватура та професора Пулковської обсерваторії А. Н. Дейча у будинку в Рені, де вони народилися.

Під час роботи конференції були організовані екскурсії по м. Рені, Дунаю та археологічних пам'ятках Ренійського та Ізмаїльського районів. Відбулася зустріч науковців з місцевими краєзнавцями та викладачами історії шкіл Рені і Ренійського району. Взагалі, слід відзначити високий організаційний та науковий рівень конференції та щире гостинність, яку відчували учасники і почесні гості з боку громадськості м. Рені.

Завершуючи ці нотатки, вважаємо за необхідне зазначити, що минулий, 1989 рік, взагалі став роком Великої пам'яті для сучасного вітчизняного антикознавства. У березні 1989 р. в м. Ленінграді, на хвилі тих добрих змін духовного відродження, що притаманні нашому часові, відбувалася конференція «Скифія і Боспор», присвячена пам'яті академіка М. І. Ростовцева, ім'я і праці якого нарешті з повним правом повертаються в сучасну науку⁴. Майже водночас із нею в Одесі відбулися Перші Всесоюзні читання пам'яті професора П. Й. Каришківського⁵. В золотаві осінні дні, коли виповнилося 92 роки від дня народження А. І. Доватура, проходила описана нами наукова конференція в м. Рені. І нарешті, в грудні 90-річчя від дня народження професора Б. М. Гракова наукова громадськість країни відзначила вельми представницькою конференцією у м. Запоріжжі⁶. 1990 р. естафету цих меморіїв приймуть чергові наукові читання — пам'яті

⁴ Скифия и Боспор. Археологические материалы к конференции памяти академика М. И. Ростовцева (Ленинград, 14—17 марта 1989 года). — Новочеркасск, 1989. — 133 с.

⁵ Древнее Причерноморье (чтения памяти Петра Осиповича Карышковского) // Тезисы докладов конференции (9—11 марта 1989 г.). — Одесса, 1989. — 67 с.; Добролюбский А. О., Столярник Е. С. Первые Всесоюзные чтения памяти профессора П. О. Карышковского // ВДИ. — 1989. — № 4. — С. 198—200.

⁶ Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья // Тезисы Всесоюзной конференции, посвященной 90-летию со дня рождения профессора Б. Н. Гракова. — Запорожье, 1989. — 194 с.

В. Д. Блаватського у Москві та С. Я. Лур'є у Львові. Таким чином, життєдайна інтелектуальна сила, ідеї та справа наших великих вітчизняних дослідників культури стародавнього світу продовжують жити в

сучасній науці. Їх підтримують та несуть далі як невмируще гасло на незвіданому шляху пізнання їхні учні, нащадки та одноподумці. Воїстину — Verba volant, scripta manent!

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ!

Складна доля археолога

(до 85-річчя Євгена Володимировича Веймарна)*

І. С. Піоро

2 листопада 1990 року виповнилося 85 років відомому радянському вченому, одному з визначних фахівців у галузі середньовічної археології Криму Є. В. Веймарну, в минулому — старшому науковому співробітникові Інституту археології АН УРСР. Його життя тісно пов'язане із становленням радянської археологічної науки з усіма його труднощами і навіть трагічними ситуаціями. Євген Володимирович — людина складної долі. Проте він і донині зберіг досить-таки унікальні для нашого часу риси характеру: чесність і принциповість, вимогливість і доброзичливість, незламну волю і сувору самодисципліну. Ці якості Євген Володимирович одержав у спадщину від своїх предків — прибалтійських німців, дворян з о. Езель, які від часів Петра I перебували на російській військовій службі. Прапрадід Євгена Володимировича героїчно загинув у бородінській битві, дід був поранений під Плевною 1877 р.

Є. В. Веймарн народився у м. Севастополі в сім'ї підполковника-артилериста, учасника першої світової війни, якого було розстріляно в Казані 1918 р. як колишнього офіцера царської армії. Мати Євгена Володимировича, вчителька початкових класів, з 1920 р. була позбавлена права працювати за фахом з тих самих причин. Незважаючи на неймовірні сімейні труднощі, Євген Володимирович до 1921 р. навчався у Севастопольському реальному училищі, а 1923 р. закінчив загальноосвітній технікум ім. М. В. Ломоносова по гуманітарній групі, виробничою практикою якої було створення Севастопольського краєзнавчого музею під керівництвом двох відомих педагогів і науковців, братів Бабенчикових — Петра та Володимира Петровичів. В музеї Євген Володимирович працював в історико-археологічній групі разом із своїм однокурсником Б. М. Чепелевим. Він здійснював обміри і креслив плани пам'яток в околицях Севастополя, збирав археологічні матеріали на залишках клерів Гераклеїського півострова, Ескі-Керменського городища, печерного монастиря Чилтер, брав участь у роботі Кримської асоціації сходознавства, якою керували І. М. Бороздін та О. С. Башкіров, експедиції Державного Херсонського музею, де працював під керівництвом К. Є. Гриневича. З 1925 р. починається творча співдружність Є. В. Веймарна і А. Л. Якобсона — тоді ще студента другого курсу відділення археології етнологічного факультету І Московського державного університету, практиканта Херсонської експедиції.

1925 р. Євгена Володимировича було прийнято на другий курс факультету історії та теорії мистецтв І Московського державного університету, де пізніше навчався і його молодший брат Борис Володимирович — у майбутньому дійсний член Академії Мистецтв СРСР, доктор мистецтвознавчих наук. Щоправда, для вступу до університету

* Для написання статті використано спогади та матеріали особистого архіву Є. В. Веймарна.